

SUMERIAN LEGAL DOCUMENTS

შუმერული სამართლებრივი დოკუმენტები

CHAREKISHVILI NINO

Professor, Dr.,

Georgian Institute of Public Affairs (GIPA)

Address: Marie Brosse #2,

0108 Tbilisi, Georgia

Tel.: 598893399

ORCID: 0000-0002-9568-2926

n.charekishvili@gipa.ge

Abstract: The article presents four documents/laws from Sumerian legal texts: Laws of X (LX), ca. 2050-1800 B.C.E.; A Sumerian Laws Exercise Tablet (SLEx), ca. 1800 B.C.E.; Laws about Rented Oxen (LOx), ca. 1800 B.C.E., Nippur; Sumerian Laws Handbook of Forms (SLHF), ca. 1700 B.C.E.

The translations of these texts in Georgian language at first time are presented.

Keywords: Assyriology, Mesopotamia, Sumerian language, Laws, Sumerian Laws.

ნინო ჩარეკიშვილი

პროფესორი, დოქტორი,

საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი (GIPA)

მის.: მარი ბროსეს #2,

თბილისი, 0108, საქართველო

ტელ.: 598893399

ORCID: 0000-0002-9568-2926

n.charekishvili@gipa.ge

აბსტრაქტი: სტატიაში წარმოდგენილია შუმერული სამართლებრივი ძეგლებიდან ოთხი დოკუმენტი/კანონი: X-ის კანონები (LX), რომელიც დაახლოებით 2050-1800 ძვ. წ. თარიღდება, შუმერული კანონების სავარჯიშო ფირფიტა (SLEx), რომელიც დაახლოებით ძვ. წ. 1800 წ. თარიღდება; კანონები დაქირავებული ხარების შესახებ (LOx), რომელიც დაახლოებით ძვ. წ. 1800 წ. თარიღდება (ქ. ნიფური); შუმერული კანონების ფორმების სახელმძღვანელო (SLHF), რომელიც დაახლოებით ძვ. წ. 1700 წ. თარიღდება.

ამ ტექსტების თარგმანი ჩვენს მიერ ქართულ ენაზე პირველადაა წარმოდგენილი.

საძიებო სიტყვები: ასირიოლოგია, მესოპოტამია, შუმერული ენა, კანონები, შუმერული კანონები.

შესავალი:

X-ის კანონები (LX), დაახლოებით 2050-1800 ძვ. წ.: ტექსტში ავტორის სახელი არ არის შემონახული. არსებობს მოსაზრება, რომ ეს კანონები შეიძლება იყოს ურ-ნამუს კანონების ბოლო ნაწილი. ტექსტი ფრაგმენტულია და კანონები არაა დანომრილი, ვინაიდან მომავალში შეიძლება დამატებითი ნაწილები აღმოჩნდეს, რაც სრულყოფს კანონებს და გააადვილებს მის რეკონსტრუქციას. შემორჩენილია ოცზე ნაკლები კანონი, რომელთაგან თითოეული იწყება შუმერული სიტყვა tukum-bi, „თუ, თუკი“. კანონები ეხება: ქორწინებას, გადასახადს, სესხს და პროცენტს, უძრავი ქონების გაყიდვა-გაქირავებას. ეპილოგში მოცემულია წყველა ნებისმიერი მომავალი მმართველის წინააღმდეგ, რომელიც დააზიანებს ან შეურაცხყოფს ჩაწერილ კანონებს. შემორჩენილი კანონები ეხება მხოლოდ თავისუფალ ადამიანს (lú, „კაცი“), თავისუფალ ქალს (geme), ასევე ცოლ-ქმარს (dam) და სხვადასხვა პროფესიის ადამიანებს: მკურნალს, ექიმს, ვეტერინარს (azu); მქსოველს, ფეიქარს (^{geme}ušbar); სასტუმროს მეპატრონე ქალს (^{munus}.lú kurun-na).

შუმერული კანონების სავარჯიშო ფირფიტა (SLEx), დაახლოებით ძვ. წ. 1800 წ.: ეს ფირფიტა შუმერული სკოლის სასწავლო ფირფიტა უნდა ყოფილიყო და დაწერილია, ან გადაწერილია, ან ნაკარნახევია მოსწავლის, სახელად ბელშუნუს მიერ. ფირფიტის წარმოშობა უცნობია. უკანა მხარეს დაწერილი ათი დებულება ეხება: სხეულის დაზიანების შემთხვევებს, რასაც მოჰყვებოდა მუცლის მოშლა; კონტრაქტით სარგებლობის დარღვევას; შვილად აყვანის უარყოფას; გაუპატიურებას; დაქირავებული ხარების დაზიანებას. ყოველი კანონი იწყება ტრადიციულად კანონებისთვის დამახასიათებელი შუმერული სიტყვით tukum-bi „თუ, თუკი“. სხვა სამართლებრივი სიტუაციები წაშლილი და ძირითადად გაუგებარია. ფირფიტა მთავრდება მწერლობის, ხელოვნების მფარველი ღვთაებების, ნისაბას და მისი მეუღლის ღვთაება ხაიას ხსენებით.

კანონები დაქირავებული ხარების შესახებ (LOx), დაახლ. ძვ. წ. 1800 წ., ნიფური: მოსწავლეების სავარჯიშო ფირფიტები მოიცავს ამონაწერებს მთელი რიგი კანონებიდან, რომლებიც ეხება პასუხისმგებლობის საკითხებს და დაკავშირებულია დაქირავებული ხარების დაზიანებასთან ან დაკარგვასთან. ისინი ასახავს იმ დებულებებს, რომლებიც გვხვდება სხვა კანონებშიც. ყოველი დებულება იწყება შუმერული სიტყვით tukum-bi „თუ, თუკი“.

შუმერული კანონების ფორმების სახელმძღვანელო (SLHF), დაახლოებით ძვ. წ. 1700 წ.: სახელმწიფოებო პუნქტებსა და დებულებებში განხილული სიტუაციები მოიცავს შემდეგ თემებს: ხელმოწერას, ფიცს, ქურდობას, ბინის გაყიდვას და იჯარას, გაუპატიურებას, ქორწინებას, შვილად აყვანას, მემკვიდრეობას და შეგირდობას. ასევე, სასოფლო-სამეურნეო სამართალდარღვევასა და იჯარას, კონტრაქტით სარგებლობის დარღვევას, დაქირავებული ნავების, ხარების, მონების დაზიანებას და ვალის გირავნობას. კანონის დებულებები და ზოგიერთი სახელმწიფოებო პუნქტები იწყება შუმერული სიტყვით tukum-bi. „თუ, თუკი“, როგორც ეს სხვა შუმერული სამართლის კრებულებშია.

მსჯელობა:

X-ის კანონები (LX), დაახლოებით 2050-1800 ძვ. წ.

კანონები

(rev. i' 1'-4') თუკი კაცი [...] სხვა კაცის სახლს, მის სახლს [...] მარცვლეულის პატრონმა უნდა დაიფიცოს,¹ ხოლო სახლის პატრონმა მარცვლეული [უნდა ...].

(rev. i' 5'-8') თუკი კაცი [...-ს] სხვა კაცის სახლს, [...] ჩვენება² [... სახლის პატრონი] მარცვლეულიდან [...].

(rev. i' 9'-10') თუკი კაცი [...] სხვა კაცის სახლი, [...] მისი ბორანი³ [...]

(rev. i' 11'-12') თუკი მანდილოსანი⁴ ქმარს [...], ცოლი [...].

(rev. i' 13'-14') თუკი კაცი ცოლს [...].

(დაზიანებულია)

(rev. ii' 1'-2') თუკი [კაცი და ...] მკურნალი⁵ [განკურნავს მას ...].

(rev. ii' 3'-4') თუკი კაცი [და ...] მკურნალი განკურნავს მას, 5 შიკ[ლი⁶ ვერცხლი უნდა მიუწონოს].

(rev. ii' 5'-6') თუკი [კაცი და...] მკურნალი განკურნავს მას, 1 შიკლი [ვერცხლი უნდა მიუწონოს].

(rev. ii' 7'-8') თუკი [...] მკურნალი განკურნავს მას, 1 შიკლი ვერცხლი უნდა მიუწონოს].

(rev. ii' 9'-10') მქსოველი ქალი⁷, რომელიც რეცხავს⁸, მისი დაქირავება ერთი დლით [...]; მქსოველი ქალი, [...], მისი დაქირავება ერთი დლით [...].

(rev. ii' 11'-13') [...] მისი დაქირავებაა 2 ბან⁹ მარცვალი; [...] მისი დაქირავებაა 6 სილა¹⁰ მარცვალი: [...] მისი დაქირავებაა 1 ბარიგა¹¹ 1 ბან მარცვალი.

(rev. ii' 14'-16') თუკი სასტუმროს მეპატრონე ქალი¹² თავის ერთ კასრს¹³ კაცს მისცემს, [ის (ქალი) მიიღებს მოსავლიდან 5 ბან მარცვლეულს].

¹ nam-érim(-bi)...kud- დაფიცება, ფიცით დადასტურება

² ki-inim-ma - ჩვენების ადგილი (შდრ., lu-ki-inim-ma) („ადგილი“ + „ფიცი“ + გენიტ.); მტკიცება, მოწმობა

³ addir (=A.PA.GISAL.PAD.DIRIG) - ბორანი, ხიდი

⁴ munus - თავისუფალი ქალი, მანდილოსანი

⁵ azu - მკურნალი, ექიმი, ვეტერინარი

⁶ gín, giġ⁴ - small ax(-head) used as money; shekel (of silver) = ca. 8.333 grams; a surface area measure, 1/60 square nindan (sar) = 180 square še = 2160 (=36,0) square fingers; a volume measure, = 0.3 cubic meters (Akk. kiinu 'true measure', cf., Orel & Stolbova #1459, *kin- "count") [TUN3 archaic frequency: 96; concatenates 3 sign variants]

⁷ gemeušbar - მქსოველი, ფეიქარი

⁸ dan₆ (=UŠxTAG₄) - გაწმენდა, გარეცხვა (Steinkeller, OrAnt 19, 83-84) (cf. gáb-dan₆ cleaner)

⁹ bán - vessel; a measure of capacity or volume = 10 liters (sila) in the Ur III period; = 6 liters at Presargonic Girsu (cf., banda_{2,4,5}) (ba, 'portion, rations', + na, 'human being')

¹⁰ sila, sil, šál - measure of capacity, liter = 0.842 modern liters in the Neo-Sumerian period; measuring pot (si₁₄, 'a small pot', + lá, 'to weigh'; but cp. also, sal, 'uterus') [SILA₃ archaic frequency: 57; concatenates 3 sign variants]

¹¹ bariga (ba-ri₂-ga) - a unit of capacity; a measuring container. Akk. Parsiktu

¹² munus.lu₁kurun-na - სასტუმროს მეპატრონე ქალი

¹³ შესაძლოა იგულისხმებოდეს ლუდის ჭურჭელი, ლუდის კასრი

(rev. ii' 17'-19') თუკი კაცი სხვა კაცს მისცემს 1 გურ¹⁴ მარცვლეულს პროცენტთან სესხად¹⁵, მისი საპროცენტო განაკვეთი¹⁶ წლიურად იქნება 1 ბარიგა 4 ბან მარცვლეული (= 33%).

(rev. ii' 20'-22') თუკი კაცი სხვა კაცს 10 შიკლ ვერცხლს მისცემს პროცენტთან სესხად, მისი წლიური საპროცენტო განაკვეთი იქნება [2 შიკლი ვერცხლი (= 20%)].

(rev. ii' 23'-24') თუკი კაცი [...]

(დაზიანებულია)

(rev. iii' 1'-2')

(rev. iii' 3'-4') თუკი [კაცი ყიდულობს] ერთ სარ¹⁷ [...]-სახლს, მისი [ფასია¹⁸ x შიკლი ვერცხლი.]

(rev. iii' 5'-6') თუკი კაცი ყიდულობს ერთ სარ [...]-მიწას, მისი [ფასია x შიკლი ვერცხლი.]

(rev. iii' 7'-8') თუკი კაცი ქირაობს სახლის ნაკვეთის¹⁹ ერთ სარს [...], მან უნდა მიუწონოს 1 შიკლი ვერცხლი.

ეპილოგი

(rev. iii' 9'-14') ვინც ამ წარწერას²⁰ და ხელწერას წაშლის²¹ და საკუთარ სახელს დაწერს, ან ამ წყევლას²² წააშლევინებს²³ უცხო²⁴, «...» - ის კაცი იქნება მეფე, იქნება მბრძანებელი, თუ იქნება მმართველი [...] განადგურდეს!

(rev. iii' 15'-20') დაე, მისი ქალაქი ღვთაება ენლილის²⁵ საძულველი²⁶ ქალაქი იყოს! დაე, მისი ქალაქის მთავარი კარიბჭე²⁷ [...] ღია²⁸ [...]! მისი ქალაქის ჭაბუკნი ზრმა! მისი ქალაქის ქალწულნი²⁹ უნაყოფო! [...] მისი ქალაქის ღვთაებები ენქი, იმქური, აშნანი იყოს! ღმერთ ენლილის ძლიერი სიტყვა [...]

(10 ხაზი ფრაგმენტულია)

¹⁴ gur, kùr - n., reed basket; measure of capacity - Biblical kor (= 300 sila in Old Akkadian and Neo-Sumerian periods; = 144 sila in Old Sumerian Girsu/Lagash; in admin. texts = 2 bariga)

¹⁵ ur5-ra - პროცენტთან სესხი; ვალი, დავალიანება

¹⁶ maš, máš - პროცენტი (სესხის); მოგება; პროდუქცია, მოსავალი

¹⁷ sar, šar - a surface measure, 'garden plot' = 1 square ninda = 60 surface shekels = 1/100 iku = 4 square reeds = 144 square cubits = 36 meters²; a volume measure of one square ninda times 1 kùš = 144 kùš = ca. 18 cubic meters = 1,0 gur [= 60 gur] of capacity = 1,0 gín in weight

¹⁸ sám, šám, sa10 - ეკვივალენტი; (ბარტერული) შეძენა; გასაყიდი ფასი; შეძენა, ყიდვა

¹⁹ é-dù-a - სახლის ნაკვეთი („სახლი“ + „აშენება“ + nom.)

²⁰ mu-sar-ra - წარწერა

²¹ ùr - წაშლა, გაქრობა.

²² áš...bal - წყევლა

²³ zi (=CUT) - (Ur III, Old Babylonian) wr. ziz; zi; "to cut, remove; to erase" Akk. baqāmu; barāšu; naṭāpu; nasāhu

²⁴ lukur (STRANGER) - (Old Akkadian, Ur III, Old Babylonian) wr. lu2-kur2 - უცხო, უცხოელი. Akk. nakru - უცხო, უცხო ადამიანი.

²⁵ შემერული პათეონის უმნიშვნელოვანესი ღვთაებაა. ისაა უზენაესი ტრიადის (ანუ-ენლილი-ენქი) მეორე წევრი. მან დააშორა ერთმანეთს ცა და მიწა. ამიტომ ის ითვლება ჰაერის, სივრცის, კაცობრიობის ღვთაებად. ქ. ნიფურისმფარველი ღვთაებაა, მისი მეუღლეა ნინლილი.

²⁶ še-ga/ge - საყვარელი; იყოს მორჩილი; დამორჩილება; დათანხმება; nu-še-ga/ge - არასაყვარელი, საძულველი, საზიზღარი.

²⁷ abula (=GATE) - (ED IIIb, Old Akkadian, Lagash II, Ur III, Early Old Babylonian, Old Babylonian) wr. abul; abul-la; a-buls-la "gate" Akk. abullu

²⁸ ḡal taka (=OPEN) - (Lagash II, Old Babylonian) wr. ḡa12 taka4; ḡa12 takax(BALAG) "to open" Akk. petū

²⁹ ki-sikil - ახალგაზრდა ქალი; ქალწული ("ადგილი" + "სუფთა").

შუმერული კანონების სავარჯიშო ფირფიტა (SLEx), დაახლოებით ძვ. წ. 1800 წ.

კანონები

- (iv 1-5) თუკი (ვინმე) კაცის ქალიშვილს³⁰ დაეჯახება და ნაყოფის მოუშლის, (მან დაზარალებულს) 10 შიკლი ვერცხლი უნდა მიუწონოს.
- (iv 6-10) თუკი (ვინმე) კაცის ქალიშვილს დაარტყამს და ნაყოფს მოუშლის, (მან დაზარალებულს) 20 შიკლი ვერცხლი უნდა მიუწონოს .
- (iv 11-18) თუკი ის შეცვლის თავის შეთანხმებულ მარშრუტს³¹ და ამის გამო ნავი დაიკარგება, მანამ სანამ არ აღადგენს ნავს, ის მფლობელს ქირის ნახევარს მარცვლეულით მიუწონის.
- (iv 19-29) თუკი ის (შვილად აყვანილი ვაჟი) გამოუცხადებს თავის მამას და დედას: „თქვენ არ ხართ მამაჩემი“ ან „თქვენ არ ხართ დედაჩემი“, ის დაკარგავს სახლს, მინდორს, ბაღს, ყმებს³² და ქონებას. (მშობლებს შეუძლიათ) გაყიდონ იგი ვერცხლად მისი სრული ღირებულებით.
- (iv 30-33) (თუკი აღმზრდელმა) მამამ და დედამ გამოუცხადეს მას (ნაშვილებს): „შენ ჩვენი შვილი არ ხარ“, ისინი დაკარგავენ [...] ქონებას.
- (iv 34-v 2) თუკი (აღმზრდელმა) მამამ და დედამ გამოუცხადეს მას (ნაშვილებს): „შენ ჩვენი შვილი არ ხარ“, ისინი დაკარგავენ [სამკვიდროს].
- (v 3-15) (თუკი ვინმე) ქუჩაში კაცის ქალიშვილს გააუპატიურებს. მამამისი და დედამისი ვერ ამოიციან (?) მას (დამნაშავეს), (მაგრამ) ის იტყვის: „მე მსურს შენზე დაქორწინება“ – მამა და დედა მას ცოლად მისცემენ.
- (v 16-25) (თუკი ვინმე) ქუჩაში კაცის ქალიშვილს გააუპატიურებს. მამამისი და დედამისი ამოიციან (?) მას (დამნაშავეს), (მაგრამ) ნამუსის ამხდელი ედავება იდენტიფიკაციას (?) - მან უნდა დაიფიცოს [...] ტაძრის კარიბჭესთან.
- (v 26-31) თუკი ღომი მოხეტიალე ხარს შთანთქავს. უბედურება მის მფლობელს დაატყდება თავს.
- (v 32-vi 1) თუკი მოხეტიალე ხარი დაიკარგა, ის (გამქირავებელი) ხარს უცვლის ხარში.

კოლოფონი

- (vi 1') [(...)] 190 არის მისი სტრიქონების რაოდენობა
- (vi 2'-3') (კომპოზიციის ეს ასლი ეძღვნება მწიგნობარს) კეთილდღეობისათვის ქალღმერთ ნისაბას³³ და (მის მეუღლეს) ღვთაება ხაიას.³⁴
- (vi 4'-5') პირადად დაწერილი (მწიგნობარი) ბელშუნუ [ძე ...]

კანონები დაქირავებული ხარების შესახებ (LOx), დაახლ. ძვ. წ. 1800 წ., ნიფური

კანონები

³⁰ dumu-munus - ქალიშვილი

³¹ kaskal: expedition, caravan; road; journey (kaš4/kas4 , 'to travel fast', + kalag/kal, 'swift')

³² arad - ყმა

³³ მცენარეულობის, კერძოდ მარცვლეულის ქალღმერთი. წარმოდგენილია გრძელთმიანი ქალის სახით (ათავთავებული ყანის განსახიერება). ის ასევე არის სიბრძნის, დამწერლობის, სწავლის ქალღმერთიც.

³⁴ ნისაბას ღვთაებრივი მეუღლე.

(Al'. B 1'-4') თუ მან (გამქირავებელმა) ხარს თვალი გაუნადგურა³⁵, მისი ღირებულების ნახევარი (ვერცხლით) უნდა მიუწონოს.

(A 2'-5', Br. 1-5, E 1'-2') თუ მან (გამქირავებელმა) ხარს რქა მოაჭრა³⁶, მისი ღირებულების მესამედი (ვერცხლით) უნდა მიუწონოს.

(A 6', E 3'-5') თუ მან (გამქირავებელმა) ხარის ჩლიქის მყესი³⁷ ჩაჭრა,³⁸ მისი ღირებულების მეოთხედი (ვერცხლით) უნდა მიუწონოს.

(E 6'-7') თუ მან (დაქირავებულმა) ხარს კუდი³⁹ მოაჭრა, [ერთს [...]] მისი ღირებულებისა (ვერცხლით) უნდა მიუწონოს].

(დაზიანებულია)

(Cr. 1'-4', D 1'-3') თუ მან (დაქირავებულმა) ხარს [...], მისი ღირებულების მეოთხედი (ვერცხლით) უნდა მიუწონოს.

(Ar. 1'-5'. Cr. 5'-8', D 4'-8') თუ ხარი მოკვდება მდინარის გადალახვისას,⁴⁰ მან (დამქირავებელმა) მისი სრული ღირებულების (ვერცხლით) უნდა მიუწონოს.

(Ar. 1'-5'. Cr. 5'-8', D 4'-8') თუ ლომი მოკლავს უღლიან⁴¹ ხარს, ის (დამქირავებელი) არ ჩაანაცვლებს (ხარს).

(დაზიანებულია)

(F 1-3) თუ ლომმა ხარი ან ვირი [...]] იმ ადგილას მოკლა, ის (დამქირავებელი) არ ჩაანაცვლებს (ხარს).

(F 4-7) თუ [...] გადაკვეთს (?) [...], მან ერთი-[...] მისი ღირებულების (ვერცხლით) უნდა მიუწონოს].

შუმერული კანონების ფორმების სახელმძღვანელო (SLHF), დაახლოებით ძვ. წ. 1700 წ.

კანონები

(i 1-3) ... მან გაათავისუფლა

(i 4-5) ...

(i 6-8) დაიფიცა. დაიფიცეს. დაიფიცეს.

(i 9-11) ის წავიდა. მან მიატოვა იგი. მან გაწმინდა.

(i 12-22) ...

(დაზიანებულია)

(ii 1-3) თავისი ქალაქის ქუჩებში, მან (მაუწყებელმა) საყვირი დაუკრა.

³⁵ hul(3) – v., განადგურება; ჩაშლის; ზიანის მიყენება.

³⁶ kud, kurs, kus - მოჭრა, მოწყვეტა, განცალკევება, დარღვევა.

³⁷ sa - მყესი.

³⁸ sila, sil, sīl, zil, si-il - ჩაჭრის, გაყოფა.

³⁹ kun [TAIL] (ED IIIa, ED IIIb, Old Akkadian, Ur III, Old Babylonian, 1st millennium) wr. kun "tail; canal outlet" Akk. zibbatu

⁴⁰ bala('), bal - გადალახვა, გადაკვეთა, გავლა

⁴¹ ḫušudun(2,3,4,5), ḫušdul(2,3,4,5), ḫuštil - უღელი, ჯვარი

- (ii 4-6) მის საბუთს⁴² (გათავისუფლებაზე) მის წინაშე⁴³ ცეცხლში წვავენ⁴⁴.
(ii 7-9) მან შუბლი გაიწმინდა, გაათავისუფლა ფეხის ბორკილები, დაამტვრია თავისი ქოთანნი.
(ii 10-13) მან თავისუფლება⁴⁵ აღიდგინა და სისრულეში მოიყვანა მისი გათავისუფლების დოკუმენტი⁴⁶.
(ii 14) მან ... მისი...
(ii 15-18) ის სახლს, მინდორს, ქონებას და ჭურჭელს⁴⁷ დაკარგავს, (ყველაფერს) რაც ექნება.
(ii 19-20) და გაყიდეს იგი ვერცხლად.
(ii 21-25) თუ არსებობს სამართლებრივი სარჩელი⁴⁸, (მაშინ) ის დააკმაყოფილებს სარჩელს.
(ii 26-31) და ორმაგი. წინააღმდეგ⁴⁹. მის წინააღმდეგ. მას აქვს პრეტენზია მის წინააღმდეგ. არავის აქვს პრეტენზია მის წინააღმდეგ.
(ii 32-33) დაჰპირდა მას.
(ii 34-36) მისი საბუთი (ან: ბეჭედი). ერთიანი დოკუმენტი (ან: ბეჭედი). ყოველი ინდივიდუალური დოკუმენტი (ან: ბეჭედი).
(ii 36-38) მეფემ (?) გადასცა მოსაკლავად⁵⁰ (?).
(ii 39-42) შეიძლება იყოს მეტი⁵¹, მაგრამ არა ნაკლები⁵². შეიძლება იყოს მეტი ან ნაკლები.
(ii 43-45) მან დაიფიცა [...] მეფის სახელით.
(iii 1-2) [...]
(iii 3-5) მათ ცალ-ცალკე⁵³ დაიფიცეს მეფის სახელით.
(iii 6-7) მათ ყველამ ერთად⁵⁴ დაიფიცეს მეფის სახელით.
(iii 8-9) ერთად შეკრებილი⁵⁵ თანაბრად უნდა გაიყოს.
(iii 10-12) თუკი ის ნავს მოიპარავს⁵⁶, (მისი ღირებულების) ორმაგს⁵⁷ გადაიხდის.
(iii 13-15) თუკი ის ღორს მოიპარავს, (მისი ღირებულების) ორმაგს გადაიხდის.
(iii 16-17) ის არასოდეს⁵⁸ არ იტყვის⁵⁹: „ეს ჩემი სახლია“.

⁴² kišib - n., hand; fist; seal; sealed bulla; receipt (cf., kéš, 'to snatch; to bind'). v., to seal

⁴³ saġ-ki [FOREHEAD] (ED IIIb, Old Babylonian) wr. saġ-ki "forehead, brow; front" Akk. pûtu

⁴⁴ tab [BURN] wr. tab; tab2 "to burn, fire; to dye (red); to brand, mark" Akk. hamāṭu; šamātu; šarāpu

⁴⁵ ama-ar-gi+ გათავისუფლება, მანუმისია. თავისუფლება ("დედა" + "გაბრწყინება" + "აღდგენა")

⁴⁶ (na4)kišib - seal, seal impression; sealed document

⁴⁷ ḡšū-kár - equipment, tools, implements (unūtu); (a musical instrument)

⁴⁸ inim-ġál-la სამართლებრივი სარჩელი (OB), პრეტენზია. inim...ġar - ვინმეს წინააღმდეგ საჩივრის შეტანა (სასამართლოს წინაშე); პრეტენზია ("სიტყვა" + "დაყენება, გამოსწორება")

⁴⁹ ūgu-a - tuku to hold against/over someone

⁵⁰ gaz - გაანადგურა; დარტყმა, დაკვლა, მოკვლა

⁵¹ diri(g) - იყოს მეტი; მეტი, აღემატება, აჯობა; იყოს ზედმეტი, ზედმეტი, ჭარბი, დამატებითი

⁵² ba-lá - ის ნაკლებია (conjugation prefix + 'light, deficient')

⁵³ dili - one, single, individual, lone, unique (Edzard, AV Klein 99)

⁵⁴ téš-bé, téš-bi-šé - as one, all together

⁵⁵ téš-a sè-ga(-bé) - put together as one, acting in unity

⁵⁶ zuh - მოპარვა

⁵⁷ tab - to be parallel, lie parallel to; to double; to twist, entwine; to link, join, unite; to lock; to sweep away, devastate (sapānu) (cf. Michalowski, Lamentation p. 71; Civil, NABU 1987/49)

⁵⁸ u4-na-me - არასოდეს

⁵⁹ na-ab-bé-a - thus does he/she speak (affirmative + i, conjugation prefix + b, inanimate pronominal prefix + e, 'to speak' in marû singular + e, 3rd person marû singular subject marker + nominal)

- (iii 18-19) ისინი (სახლის) საერთო⁶⁰ კედლის⁶¹ პასუხისმგებლობას⁶² იზიარებენ.
- (iii 20-23) საერთო კედელი სიგრძეში⁶³ 2 1/2 წყრთა^{64,65}, სიგანეზე⁶⁶ [...] წყრთა, სიმაღლეზე 1 1/2 წყრთა.
- (iii 24-25) მან დაანგრია და თავისით აღადგინა (კედელი).
- (iii 26-31) იმის გამო, რომ მან თავისით დაანგრია და ხელახლა ააშენა (კედელი), მან (მეორე მხარემ) მისცა მას 1 1/2 შიკლი ვერცხლი საერთო კედლის შენარჩუნების ხარჯებისთვის.
- (iii 32-38) (პირველმა მხარემ დაიფიცა), რომ მომავალში მას (მეორე მხარეს) არ გამოუცხადებს, რომ არ შეიძლება ააშენოს რაიმე შენობა, როგორცაა სახლი, რომ მან ლურსმანი არ დაარტყას, რომ მან არ დააყენოს კოჭი (საერთო კედელზე).
- (iii 39-47) თუ [...] ჩაშენებული სახლის ნაკვეთის [...] სარ, ხის [...] კარით [...].
- (iv 1-9) [...] სახლი, ის პრეტენზიას არ გამოთქვამს. ის პრეტენზიას არ წამოაყენებს. ის არ განაცხადებს: „ჩემი სახლია“.
- (iv 10-11) მან გააუპატიურა⁶⁷ იგი. მას შემდეგ, რაც მან გააუპატიურა იგი.
- (iv 12-14) (თუკი) მას ის შესძულდება⁶⁸. ის განქორწინების საფასურს ვერცხლით მიუწონის.
- (iv 15-16) მან მოაჭრა⁶⁹ მას თმა(?)⁷⁰
- (iv 17-18) (სხვა მამაკაცი) უნდა დაქორწინდეს მასზე; ის (პირველი ქმარი) არ იტყვის: „ის ჩემი ცოლია“.
- (iv 19-20) მან ის ცოლად მისცა მის რჩეულ მეუღლეს.
- (iv 21-22) ის დაქორწინდა.
- (iv 23-24) მან დაიფიცა⁷¹ თავისი მეფის სახელი.
- (iv 25-26) მან ის თავის შვილად აიყვანა.
- (iv 27-28) მან ის თავის მემკვიდრედ დაადგინა.
- (iv 29-30) მინდობით აღსაზრდელის⁷² სტატუსი. შეგირდი მინდობით აღსაზრდელის სტატუსით.

⁶⁰ dal-ba-an(-na) - in between (area), შორის, შუაში, შუა; აქ: საერთო

⁶¹ i-zi, iz-zi - wall (of a building); fence (cf. ḡiš-zi)

⁶² šu - hand; handwriting; handle (Steinkeller, ASJ 9, 349 n. 11); pounding stone, muller (Civil, AuOr Suppl. 22, 132)

⁶³ ús (uš?) - სიგრძე, გრძელი მხარე (ზომებში).

⁶⁴ nindan, ninda - a length measure, rod = 12 cubits (kùš) = 6 meters; one side of a sar/šar, 'garden plot' square measure (from Akk. middatu, mindatu, 'to measure'). 1 nindanu (ninda) "ninda" (ca. 6 meters) = 12 "cubits" [Neo-Babylonian "ninda" = 14 "cubits"]; nindan(NINDA), nindanx(NINDA.DU) (a length measure = 2 gi = 12 kùš = ca. 5.94 meters) (cf. gi-dišninda(n) measuring-rod 1 n. long).

⁶⁵ kùš - წყრთა (a length measure = 1/6 gi = ca. 0.5 meter)

⁶⁶ daġal - სიგანე

⁶⁷ a gi₄ - Akk. naqābu, სქესობრივი გზით შეღწევა, სიტყვ.: გაფუჭება; გაუპატიურება, ნამუსის ახდა

⁶⁸ hul - gi₉ - ზიზღი, სიძულვილი

⁶⁹ ku₅(dr), kud(r) - მოკვეთა, მოჭრა

⁷⁰ siki - თმა (თავის, წვერის, სხეულის); ბამბა; ბეწვი; მატყლი, túg, tu₉(g/b) - შალის სამოსი, ტექსტილი. აქ საუბარია ან სამოსის დაზიანებაზე, ან მწერლის შეცდომა და საუბარია ადამიანის თმის, ან ცხოველის ბეწვის/მატყლის მოჭრაზე

⁷¹ pād, pā - დაფიცება

⁷² bñluġ - მოსწავლე, ახალბედა; აღსაზრდელი

- (iv 31-34) ხუთი მემკვიდრე⁷³ რომ იყოს, ისინი გაიყოფიან ერთ მემკვიდრედ (ე.ი. თანაბარ მემკვიდრეებად).
- (iv 35-41) თუკი კაცი წყალს გადაიტანს მინდორში, კაცი გაანადგურებს და დატბორავს მინდორს, მან უნდა ჩაანაცვლოს მარცვლეული მეზობლების (ყანების მოსავლიანობის) მიხედვით.
- (iv 42 - v 11) თუკი კაცი ნავს იქირავებს და მარშრუტი⁷⁴ შეთანხმებული, დადგენილია, მაგრამ ის დაარღვევს მის მარშრუტს და ნავი იმ ადგილას ჩაიძირება - უკანონოდ მოიქცა; ის ჩაანაცვლებს ნავს და საქირაო ფასის მარცვლეულს მიუწონის.
- (v 12 - 20) თუკი კაცი ნავს იქირავებს და ის გაანადგურებს⁷⁵ ხის [...] და ხის [...], მან მისი ღირებულების ნახევარი ვერცხლით უნდა მიუწონოს.
- (v 21 - 26) თუკი ნავი ჩაიძირება⁷⁶, მან უნდა შეცვალოს ნავი და მისი დაქირავების ნავსადგურში⁷⁷ დააბრუნოს.
- (v 27 - 31) თუკი ზემოთ დინების⁷⁸ ნავი ჩაძირავს ქვედა დინების⁷⁹ ნავს, მან (მენავემ) უნდა შეცვალოს (დაკარგული) ნავი.
- (v 32 - 36) თუკი ქვედა დინების ნავი ჩაძირავს ზემოთ დინების ნავს, ის (ქვემო დინების ნავის მენავე) არ შეცვლის (დაკარგულ) ნავს.
- (v 37 - 44) თუკი კაცი თავის ნავს მენავეს⁸⁰ ერთი წლით მიაბარებს, მან (მენავემ) ნავის დაქირავების ვადის დასრულებისას მარცვლეული უნდა მიუწონოს.
- (v 45) ერთი ხარი ჯოგის (?) უკანა მხარეს⁸¹
- (vi 1-10) [...]
- (vi 11-15) თუკი ის (დამქირავებელი)[...] ხარის [...] მისი ღირებულების მეოთხედი ვერცხლით უნდა მიუწონოს.
- (vi 16-22) თუკი სარეზერვო ხარი⁸² შევა(?) ლერწმის დაცული ტერიტორიიდან(?) და მას ლომი მოკლავს, ის (დამქირავებელი) ხარს არ შეცვლის.
- (vi 23-31) თუკი ხარი მოკვდება მდინარის გადაკვეთისას, ის (დამქირავებელი) ცვლის ხარს; უბრუნებს ჯანმრთელ ხარს მის კომპენსაციასთან ერთად.
- (vi 32-36) თუკი ლომი მოკლავს უღელ ხარს, ის (დამქირავებელი) არ შეცვლის ხარს.
- (vi 37-39) მათ გადასცეს⁸³ ის ფიცის დასადებად.⁸⁴
- (vi 40-42) მან განაცხადა, რომ იგი დაბრუნდა ფიცის დადების ადგილიდან.

⁷³ ibila - ვაჟი; მემკვიდრე, მემკვიდრე; მემკვიდრეობა

⁷⁴ kaskal - ექსპედიცია, ქარავანი; გზა; მოგზაურობა

⁷⁵ zi(-ir), zé(-er), sír, súr - წაშლა; გაუქმება; გაანადგურა, განადგურება

⁷⁶ sud, sù, su - ჩაძირვა, დახრჩობა

⁷⁷ kar - სანაპირო, ნავსადგური

⁷⁸ ḡ^{is} má-ru-ru-ḡú - ნავი, რომელიც დინების ზემოთ მიცურავს ("ნავი" + "გადაადგილება [დენის] საპირისპირო მიმართულებით").

⁷⁹ ḡ^{is} má-diri-ga - ნავი, რომელიც მიცურავს დინების ქვემოთ („ნავი“ + „ცურვა (დენით)“ + სახელწოდება)

⁸⁰ ma2-lah5 - მენავე

⁸¹ á - მხარე, ფრთა, მკლავი; ცული. ùr - წაშლა/მოშორება, გაბრტყელება, გასწორება, გაანადგურე; გადათრევა

⁸² gud-numun-diri - სარეზერვო ხარები თესვისთვის ('სათესი ხარები' + 'ჭარბი')

⁸³ sum, šúm, sím, sî - მიცემა, გაცემა, გასესხება

⁸⁴ nam-érim(-bi)...kud/kus - დაფიცება, ფიცით დადასტურება

- (vi 43-48) მან არ დააკმაყოფილა⁸⁵ ის ვერცხლით. მას შემდეგ, რაც მას არ [...] ვერცხლი. იგი მოცემულია. ვერცხლის დაუმუშავებელი ერთობლიობა⁸⁶. [...] მან არ [...] ვერცხლის დაუმუშავებელი ერთობლიობა.
- (vii 1-12) [...] „ჩემი სახლი“ [...]
- (vii 13-27) მან მას უნდა უთხრას [...]
- (vii 28-30) [...] მხევალი, ალიბასთია მისი სახელი.
- (vii 31-33) მდინარეში ერთხელ, მდინარეში ორჯერ, ის უნდა [...] მისი წყლით.
- (vii 34-36) 1/3 მანა⁸⁷ მატყლი, დავალება⁸⁸: „ქალის [...] ქუდი“.
- (vii 37-45) პროცენტი(?)⁸⁹ [...] ერიცხება პროცენტი⁹⁰ [...].
- (viii 1-2) [...]
- (viii 3-10) თუ ის (დაგირავებული) მოკვდება, გაიქცევა⁹¹, დაიკარგება,⁹² ან დაავადდება, მან (მოვალემ) სრულად უნდა აანაზღაუროს მისთვის დადგენილი სამუშაო წილი.
- (viii 11-15) მხევალი და ვერცხლი თანაბრად ითვლება. ვერცხლს მოიტანს,⁹³ დაიბრუნებს თავის მხევალს.
- (viii 16-19) მან (მეიჯარემ) წლიური მოსავლის მეოთხედის ოდენობით დამუშავებისთვის⁹⁴ (მიწა) იჯარით უნდა აიღოს.
- (viii 20-21) ის (მეიჯარე) უნდა დააკმაყოფილდეს ვერცხლით წინასწარ გადახდილი მინდვრის ქირის ნაწილზე.
- (viii 22-25) ყუნწიანი (?)⁹⁵ მინდვრის⁹⁶ მოსავალი რამდენიც იქნება მინდვრის მფლობელი⁹⁷ აიღებს.
- (viii 26-30) მოსავლის აღების დროს. აიღოს(?) მინდვრის მარცვლის მეოთხედი, რამდენიც იქნება.
- (viii 31-34) მინდვრის მფლობელი პასუხისმგებელია სასახლის კუთვნილი ქონების შენარჩუნებაზე და მინდვრის მიწის სამუშაოებზე.
- (viii 35-43) თუკი ველი. წყალი [...] და 10 შიკლი [ვერცხლი] [...] წყალი [...].

⁸⁵ sa₆, ša₆ sag₉, šag₅, sig₆, - დამაკმაყოფილებელი (დააკმაყოფილებს); ვალის გადახდა, გასტუმრება

⁸⁶ =გროვა, ნამტვრევები

⁸⁷ ma-na - a unit of weight measure, mina = ca. 500 grams = 60 grn (since Akkad period, 2 ma-na = 1 sila of water) (Akk., manûm, 'to count')

⁸⁸ éš-gàr - დავალება; სიმღერების სერია, კოლექცია

⁸⁹ maš, máš - პროცენტი (სესხის); ქირავდება; მოგება; პროდუქცია, მოსავალი (მინდვრის)

⁹⁰ ur₅ - ფონდი; სესხი; ვალდებულება; ჭარბი, მოგება; პროცენტის ვალი; დაფარვა

⁹¹ záh, zàh - გაქცევა, გაქცევა; გაქცეული

⁹² ú-gu₃...dé - დაკარგვა, გაქრება

⁹³ tumu_{2,3}, tum_{2,3}, tu_{2,3}, - მოტანა; გაატანოს; მოპოვება; ვარგისი, მორგებული; მომზადება

⁹⁴ uru₄ (=APIN), uru₁₁(-ru) - გუთანი, დამუშავება, კულტივირება

⁹⁵ išin (=PA-ŠE) - ღერო, ყუნწი, ტანი, კალამი

⁹⁶ a-šà(g), ašas(g) (=GÁNA) - მინდორი, მიწის ნაკვეთი

⁹⁷ Lugal - მეფე, მფლობელი, მესაკუთრე, პატრონი

(ix 1-11) სახლის ნაკვეთი⁹⁸ - ½ ნინდა⁹⁹ და 1 ქუმ¹⁰⁰; მეორე ამბავი; მისი უკანა მხარე¹⁰¹ [...]; მისი კალო¹⁰² [...]; მთავარი¹⁰³ გზა¹⁰⁴ [...]; (ესაა) სახლის მიმდებარე მიწა, ილი-(...)საგან შექმნილი მფლობელი გირინი-ისა.¹⁰⁵

(ix 12-14) მიუწონა 1 ½ მინა ვერცხლი. მისი სრული ფასი.

(ix 15-25) მან (გამყიდველმა) დაიფიცა მეფის სახელით, რომ მომავალში ნებისმიერ დროს ილი- [...], მისი მემკვიდრეები და [...] არ განაცხადებენ, რომ სახლი [არ გაყიდულა] და (რომ) ვერცხლი [არ გადაუხიათ].

(შემდეგი სვეტები დაზიანებულია)

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა/REFERENCES

Biggs, R., (1969). In Cuneiform Texts from Nippur, Eightb and Nintb Seasons. Assyriological Studies 17. Ed. by G. Buccellati. Chicago: University of Chicago Press.

Brinkman, J.A., Civil, M., Gelb, I.J., Oppenheim, A.L., Reiner, E., (1980). The Assyrian Dictionary. Volume 11. N. Part I. 171.

Civil, M., (1965). New Sumerian Law Fragments. Pp. 1-12 in Studies in Honor of Benno Landsberger. Assyriological Studies 16. Ed. by H. G. Güterbock and T. Jacobsen. Chicago: University of Chicago Press.

Daniel, A. F., (2016). Introduction to Sumerian Grammar. N.2.

Finkelstein, J. J., (1969). Sumerian Laws. Pp. 525-26 in Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament. 3d ed. with supplement. Ed. by J. B. Pritchard. Princeton: Princeton University Press.

Foxvog, D.A., (2010). Elementary Sumerian Glossary. Guerneville, California USA.

⁹⁸ é-dù-a - house plot ('house' + 'to build' + nominative)

⁹⁹ ninda - a length measure, rod = 12 cubits (kùš) = 6 meters; one side of a sar/sar, 'garden plot' square measure (from Akk. middatu, mindatu, 'to measure')

¹⁰⁰ kùš - ell/cubit = 1/2 meter = 30 fingers [šu-si] = distance from elbow to fingertips; forearm; channel (cf., šu-da) (ku, 'to base, found, build', + many). 7 წყროთა

¹⁰¹ egir - უკანა მხარე, ზურგი

¹⁰² kishlah (=LAND) - (Ur III, Early Old Babylonian, Old Babylonian, unknown) wr. kishlah; kishlah₂; kishlah₃ - "კალო; დაუმუშავებელი, დაუსახლებელი, გაწმენდილი მიწა; ცარიელი სახლი. Akk. maškanu; nidûtu; terīqtu; turbalû

¹⁰³ daġal- (=WIDE) (ED IIIb, Old Akkadian, Lagash II, Ur III, Early Old Babylonian, Old Babylonian, unknown) wr. daġal; dam-gal; di-am-ga-al; da-ma-al - განიერი, განი, სიგანე. Akk. rupšu

¹⁰⁴ sila₍₃₎ - ქუჩა; ბილიკი; ბილიკი; გზა; ზაზრის ადგილი

¹⁰⁵ sám, šám, sa₁₀ - n., equivalent; (barter) purchase; sale price; merchandise (Akk. loanword from šámu(m), 'to buy, purchase', *su'um- 'sell, buy')

- Gurney, O.R., Kramer, S.N., (1965). Two Fragments of Sumerian Law. Pp. 13-20 in Studies in Honor of Benno Landsberger. Assyriological Studies 16. Ed. by H. G. Gtiter- bock and T. Jacobsen. Chicago: University of Chicago Press.
- Halloran, J.A., (1999). Sumerian Lexicon. Version 3.0. Last revised August 11, 1999 Home page for the Sumerian lexicon: <http://www.sumerian.org>
- Kramer, S.N., (1963). The Sumerians. Their History, Culture, and Character. The university of chicago press.
- Kramer, S.N., (1956). History begins at Sumer. 52–55.
- Kuhrt, A., (1995). The Ancient Near East c. 3000-330 BC, 2 vols. London.
- Leick, G., (1999). Whos Who in the Ancient Near East. London and New York . 172-173.
- Powell, M., (1987). Masse und Gewichte. Pp. 457-517 and 527-30 in Reallexikon der Assyriologie 7. Ed. by E. Ebeling et al. Berlin: de Gruyter.
- Roth, M.T., (1997). Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor. V 6 (2).
- Sasson, J.M., (2000). The Ancient Near East. An Encyclopedia for Students. V 1. 139.
- Schramm, W., (2010). Akkadische Logogramme. Zweite, revidierte Auflage. Göttinger Beiträge zum Alten Orient, Band 5. Universitätsverlag Göttingen.
- Walter R., Bodine, (2014). How Mesopotamian scribes learned to write legal documents: a study of the Sumerian model contracts in the Babylonian Collection at Yale University. <http://psd.museum.upenn.edu/nepd-frame.html>